

Parvin Ghorbanzadeh DİZAJİ

Dr. Öğr. Gör., Osmangazi Üniversitesi, parvin.gh82@gmail.com, Eskişehir-Türkiye

ORCID: 0000-0001-8546-1233

PERS KADIN GİYİM TARZININ TARİHİ BAĞLAMDA İNCELENMESİ

Özet

Zengin bir sanat ve kültür anlayışıyla ilişkilendirilen Pers giyim tarzı, Doğu-Batı sanat ve kültürünün birleşiminin bir sonucu olarak düşünülse de kesinlikle kendine has bir tarz ve duruş sergilemektedir. Ahameniş döneminden bulunan tüm tarihi bulgularda, kadın imajı erotik veya şehvet uyandıran bir nesne haline bürünmeyerek, çok kibar, masum ve aynı zamanda saygın bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Bu da Perslerin kadınlara duyduğu saygı ve verdiği değeri vurgulayarak, kadını yücel ve kutsal görmeleriyle yakın bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Tarihi bulgulara göre Kraliçeler, prensesler ve diğer Pers kadınları çıplaklığı ve vücudu belirgin yapan elbiselerin giyimini görgü kurallarına aykırı olarak gördüklerinden dolayı vücutlarını kapatan uzun, pileli ve iki parçalı bir tür kıyafet giymelerine neden olmuştur. Bazı örneklerde, pers kadının başını ve pileli uzun elbisesini; çarşafa benzer ince ve uzun kumaş örtmektedir.

Bu araştırma, Ahameniş İmparatorluğu tarihindeki İran kadın giyim tarzını ve bu bağlamda dönemin tekstil üretimi ile ilgili literatürü incelemektedir. Araştırma ilgili literatüre ve kaynak oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pers, Kadın, Giyim, Ahamenişler, Tekstile.

INVESTIGATION OF THE PERSIAN WOMEN'S CLOTHING STYLE IN HISTORICAL CONTEXT

Abstract

Although Persian clothing style, which is associated with a rich understanding of art and culture, is considered as a result of the combination of East-West art and culture, it definitely has a unique style and stance. In all the historical findings from the Achaemenid period, the image of woman is depicted as a very kind, innocent and at the same time respectable being, without becoming an erotic or sensual object. This shows that there is a close connection with the Persians' view of women as exalted and sacred, emphasizing the respect and value they give to women. According to historical evidence, Queens, princesses, and other Persian women considered nudity obscene, indecent, and immoral, causing them to wear a type of long, pleated one- or two-piece garment that covered their bodies. In some examples, it is seen on a thin and long fabric, such as a chador, that covers the Persian woman's head and her long pleated dresses. This research examines the Persian women's clothing style in the history of the Achaemenid Empire and, in this context, the literature on textile production of the period. The research will contribute to the relevant literature and resource creation.

Keywords: Persian, Woman, Clothing, Achaemenids, Textile.

1. Giriş

Bir toplumun sanat ve kültür gelişimi değerlendirildiğinde, genel bir araştırmanın yanı sıra bu toplumda yer alan kadınların sosyal statüsü, giyim ve moda sektöründe ki rolleri de önem arz etmektedir. Kadınların toplumsal değeri ve onlar üzerine yoğunlaşan eleştirel bakışın etkileri bir toplumun kültürel gelişiminin bir göstergesi olarak da düşünülebilir. Özellikle doğu kültürlerinde hatta günümüzde bile çok net bir şekilde kadın giyim tarzının erkek

egemenliğin doymayan zevki için bir arzu nesnesi olarak veya koruma amaçlı, zorlayıcı ve baskıcı düşünceler altında tasarlandığını görmekteyiz. Elbette bu düşüncenin her zaman hayata geçmediği, tam tersi eski uygarlıklarda giyinme ve giyim tarzının kadınlar için bariyer olmadığını, aynı zamanda onlar için toplum ve aile içinde saygı, makam ve özgürlük getirdiğini de görmek mümkündür. Örneğin, zengin bir kültüre ev sahipliği yapan Persler ülkesinde, kadınların dış görünüşleri ve cinsiyetlerinden bağımsız olarak sahip oldukları makam ve saygınlık takdire şayandır. Kadınların sosyal ve siyasi alanlarda büyük bir saygınlık ve otoriteye sahip olduğu, kadın erkek eşitliğinin hakim olduğu, hatta saygın iş kadınları olarak geniş arazilere sahip oldukları görülmektedir. Pers kadınlarının bağımsızlığını ve sosyal bir konuma sahip oldukları Persepolis harabelerindeki Tahkimat Tabletleri, Hazine ve Seyahat Metinlerinde kayıtlı olarak görmekteyiz. Mark'a (2020) göre; Büyük İskender şehri MÖ 330'da yaktığında parşömene yazılmış tüm belgeler yok olmuştu, fakat kil tabletlerine yazılmış olanlar fırınlandığı için korunabilmişlerdi. Kadınların özerk bireyler olarak kendi kaderlerinde söz sahibi olabilmesi durumu, yerini daha sonrasında kadınların ikinci sınıf vatandaş, doğuştan günahkâr olduğu, erkek rehberliğine ve kontrolüne tabi tutulduğu bir anlayışa bıraktı.

İklim şartlarının zorlayıcı olduğu coğrafyalarda bedeninin korunması örtünmeyi zorunlu bir ihtiyaç haline ve yaşamsal bir konuma taşımıştır. Ancak tarihsel süreçte giyinmek, böylesine bir yaşamsal gereklilikten, endüstrinin güçlü bir kolu olarak moda fenomenine dönüştürülmüştür. Böylelikle giyim, moda, doğa, iklim koşulları, uygarlık, kültür, sosyal, ekonomi ve inanç faktörlerine göre yüzyıllar boyunca değişimlere uğrarken sonuçta sınıf farklılıklarının sembolü haline gelmiştir. Bu nedenle çevresel faktörler ne olursa olsun, kıyafetlerin form ve kalitesinin değişikliklerine neden olmuştur. Ayrıca zaman geçtikçe modanın da bazı amaçlar güttüğü ve çok da masum olmadığı görülebilir. Durant'a (1935-1975) göre; "hakim şüphe, giysilerin ilk tasarlanması soğuğa karşı korumak veya mahrem yerleri örtmek için olmadığını ve aslen süslenmek ve cinsel ilişkiyi önlemek veya yoğunlaştırmak için tasarlandığı yönündedir" (s.104). Başka bir bakış açısıyla Çeliksap (2015) giysinin üzerindeki etken dış faktörleride ele alarak geçmişten günümüze uğradığı değişimleri şöyle anlatmaktadır; "bilinen anlamda giysi, iklim şartlarına uyum ile birlikte fonksiyonel açıdan da kullanan kişi için önemlidir. Oysa günümüzde giysi, insan ile paralel bir şekilde önemli evrimlerden geçmiş, bazen tehdit ve baskı, bazen de özgürlük simgesi olarak kullanılıp, sistemi zorlar hale getirilmiştir" (Çeliksap, 2015: 62). Tarihsel bir yaklaşımı benimseyen bu makale, Pers halkının yerleşim tarihinin kısa bir anlatımından sonra, tekstilin bu dönemdeki gelişimini incelenmektedir. Araştırmanın evreni; Ahameniş İmparatorluğu'na ait karakteristik özellikleri taşıyan Pers kadın giyim tarzını oluşturarak, zengin bir literatür taraması sonucunda genel bir tanım vermektedir. Seçilen konu Pers ve dünya kültür tarihi bakımından ilgili literatüre kaynak oluşturma ve katkı getirme açısından önemlidir.

2. Akhaimenid ve Pers İmparatorluğunun

MÖ 6. yüzyılda temelleri atılan Pers imparatorluğunun Asya, Anadolu, Mısır ve Kıbrıs'ı da içine alan geniş bir hâkimiyet sahası bulunmaktaydı. İran'ın gerçek tarihi, M.Ö. 9. Yüzyılda Akkadlı Samiler ile Batı İran sakinleri olan Ariler arasındaki savaşıardan bahsedilmesi ve başkenti Hagmatana (Yunan Ecbatana, günümüzde Hemedan olarak bilinmekte; isim ilk başta 'buluşma yeri'ni belirtmiştir) olan Med krallığının M.Ö. 8. Yüzyıl sonu, 7. Yüzyıl başında kurulması ile başlamaktadır. Esas olarak iki bilim adamı, Alman Ferdinand Justi (1837-1907) ile Çek Justin Vaclav Prašek (1853-1924)'in çalışmaları sayesinde İran'daki en eski Ari güçler olan Medler ve onların daha da meşhur olan halefleri Perslerin tarihi, bizim için sadece genel hatlarıyla değil, çok sayıdaki ayrıntıları ile belirgindir. Perslerin tarihi yerleşimine bakıldığında; İkinci binyılın son yüzyıllarında ve MÖ birinci binyılın ilk yüzyıllarında, Hint-Avrupa halklarından oluşan gruplar Orta Asya'yı geçip ve İran'ın her yerine dağılmışlardır. İran tarihinde, Medler olarak adlandırılan güçlü ve büyük bir grup, İran platosunun batı ve kuzeybatısına göçerek, kısa süre sonra bu bölgeyi Medler

ülkesi olarak adlandırılmışlardır (Omsted, 1993: 39-26; Fry, 2014: 85-103 & Girshman, 1995: 87-65). Persler Aryan²² ırkından gelen başka yeni göçmenler sayılarak, Medler ile yan yana Orta Asya'dan Zagros dağları'na kadar ilerleyerek Urmiye Gölü'nün batı ve güneybatı kısımlarına yerleşmişlerdir. Çeşitli Pers kabileleri, MÖ sekizinci yüzyılda Asur ve Urartu baskısı sonucu güney İran'a göç etmiş ve o zamandan beri Perslerin ülkesi olarak adlandırılan bölgeye dağılmışlardır (Hintz, 2001: 51-63; Dandamayev, 2002: 17-18). Persler, Pasargadlılar, Mrafyalılar, Sagartlılar, Dropikalılar, Dahanlar, Mardianlar, Almanlar, Drusyalılar, Pantalyalılar, Maspililer olarak adlandırılan birkaç büyük kabilenin birliği sayılmaktadır (Herodot, 2015: 211; Shahbazi, 1970: 116-122). MÖ yedinci yüzyılın ilk on yıllarında, Akhaimenidlerin komutasındaki Persler, güçlü Pasargad²³ kabilelerinin komutasında Anshan bölgesinde (günümüzde Şiraz'ın 46 km kuzeyindeki Millian Tepesi) küçük bir krallık kurdular. II. Kiros'un veya büyük Kiros'un²⁴ (M.Ö.559-529) doğumuyla ve yetişkin olana kadar atalarından edindiği kültürel büyüme ve eğitimle, iktidara geçtikten sonra; ülkeyi başarı ve ustalıkla yönetmede ve en önemlisi Aryan ırkları arasında birlik sağlayarak, büyük bir Akhaimenidler imparatorluğu kurmayı başardı. Pers halkın Kiros'un yüce makamına duyduğu sevgi ve saygıyı; Pasargad'deki bulunan taş kabartma rölyef çalışmasında görülmektedir. Bu rölyefte II. Kiros'un masumiyeti ve aynı zamanda iktidarının yüce kudretinin ve adaletinin bir simgesi olarak düşünülen çeşitli kanatlarla tasvir edilmiştir (Görsel 1).

Görsel 1. Pasargad'deki Kanatlı Adam Petroglif Çalışmasından Çizilmiş: Kiros'un Rölyefi, Yükseklik: 2.90m

Ahemenişler imparatorluğunun kuruluşuyla, ilk insan hakları bildirgesi olarak kabul edilen Kiros Silindiri, özellikle kadın haklarını da tanımlayarak II. Kiros tarafından yazdırıldı (Görsel 2). Dünyanın ilk anayasası olarak da bilinen Kiros Silindiri, 23 santimetre uzunluğunda, Akkad dilinde yazılmış ve pişmiş kilden yapılmış bir yapıttır. Bu silindirde Kiros'un Babil'i fethinden ve yahudilerin de içinde olduğu sürgündeki insanların özgür bırakılmasından söz eder. İngiliz arkeolog Hormuzd Rassam tarafından, 1879 yılında, Esagila Tapınağı (Mabuk Mabedi) kazılarında bulunarak, günümüzde ise Londra British Müzesinde sergilenmektedir. 1971'de Birleşmiş Milletler Kiros Silindirini tüm resmi dillerde yayınladı ve ayrıca silindirin bir kopyası New York'taki Birleşmiş Milletler merkezinde yerleştirildi²⁵.

2219. yüzyılda, Hint-İranlılar, Hint-Avrupa dillerini konuştukları bilinen en eski insanlardı. Aryan kelimesi sadece Hint-İranlıları ifade etmek için değil aynı zamanda Hint-Avrupa dil ailesinden olan dilleri konuşanları da ifade edecek şekilde kullanılmaya başlandı. Ancak bugün için Aryan tanımlamasının o çağlarda bile ırksal değil, dini, kültürel ve dille ilgili bir tanımlama olduğunu kabul edilmektedir. Etnik olarak yakın topluluklardan olan Antik İran halkları, Avesta'da kendilerini tanımlamak için bu etnik tanımı kullandılar. Günümüzde İran adının Aryan sözcüğünden türediği ileri sürülür. Alıntı: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Aryan>

23 Pasargad veya Pasargaday, Akhaimenidler hanedanının ilk başkenti olan antik kenttir. [1] Bugünkü İran'ın güneybatısında, Persepolis'e 78 km, Şiraz'a 130 km uzaklıktadır.

24 Kiros II (antik Pers), Kiros the Great veya Kiros olarak da bilinen Büyük Kiros, MÖ 559 ile 529 yılları arasında otuz yıl boyunca Asya'nın geniş bölgelerini yöneten Akhaimenidler İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk kralıydı.

25 https://tr.wikipedia.org/wiki/Kiros_Silindiri#cite_note-4

Şekil 2. Kiros Silindiri. II.Kiros Tarafından Pişmiş Kilden Yapılmıştır, MÖ 538

Durant'a göre: "Kiros'un yönettiği hükümet, tüm zamanların en iyi yönetilen hükümetlerinden biri sayılmaktadır. Halkın üzerinde yönetim ilkesinin farkındaydı ve dinin devletten daha güçlü olduğunu biliyordu"(Durant, 1935–1975: 408).

Persler belki kısa bir zaman dilimi içerisinde kendi çağdaşları karşısında büyük bir imparatorluk kurmuş olsa da, meydana gelen iç hadiseler neticesinde kendi sonunu da hazırlamışlardır diyebiliriz. Çünkü geniş bir coğrafyaya hükmederken oluşturduğu güçlü merkezi sistemin çökmesi, ekonomik olarak zayıflaması, sosyal sebeplerin çoğalması ve ortaya çıkan bu kötü gidişata engel olunamaması, yönetsel açıdan birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Yılmaz'a (2020) göre, devam eden bu olumsuz iç hadiseler ve etkenler krallık için sonun başlangıcı olmuş ve bu gidişat Büyük İskender'in açtığı savaş neticesinde, Persleri tamamen ortadan kaldırmasına kadar devam etmiştir (s. 425).

2.1. Persler ve Tekstil Gelişimi

Giyisi ve tekstil malzemesini sadece vücudumuzu doğal etkenlerden koruyan, günlük ihtiyaçlarımızı ve sosyal durumumuzu belirleyen bir gösterge aracı olarak düşünemeyiz. Tiyatro, sinema, televizyon gibi görsel sanat uygulamalarında, bilimsel araştırmaların en uç noktası olan uzay ve savunma sanayisinde, derin denizlerde, yeraltı madenlerinde, yangın gibi doğal afetlerde, tıp ve daha birçok yaşam alanında yapılan bilimsel araştırmalarda yer aldığını, önemli derecede teknik ve yüksek tasarım bilgisi gerektirdiğini unutmamalıyız (Çeliksap, 2015: 61). Giyim medeniyet ve uygarlıkların gelişimi ve hükümetlerin egemenliği açısından yavaş yavaş belli bir şekle bürünerek modanın ortaya çıkmasına yol açtı. Moda uzun zamandır milletlerin gücünün ve medeniyetinin bir işlevi olmuş ve böylelikle insanlık tarihinin her döneminde en güçlü hükümetlere tabi olmuştur. Örneğin, en eski medeniyetlerden; Mısır medeniyeti ve giyim tarzı bilirse de, eski çağda, Antik İran Pers devleti çok güçlü devlet sayıldığı için, Doğu medeniyetinin ve hatta Antik çağların uygarlığın beşiği olarak kabul edilmiştir. Böylelikle bu tarihi süreçte yaşayan milletlerinin çoğu, isteyerek veya istemeyerek İran'ın geleneklerine, kültürüne ve medeniyetine tabiydi. Mesela Batıda Antik Yunanistan ve Roma, Doğuda Suriye, Irak, Hindistan, Afganistan, Pakistan, Ermenistan ve Rusya'da İran dokuma kumaşlarının moda olduğunu görmekteyiz.

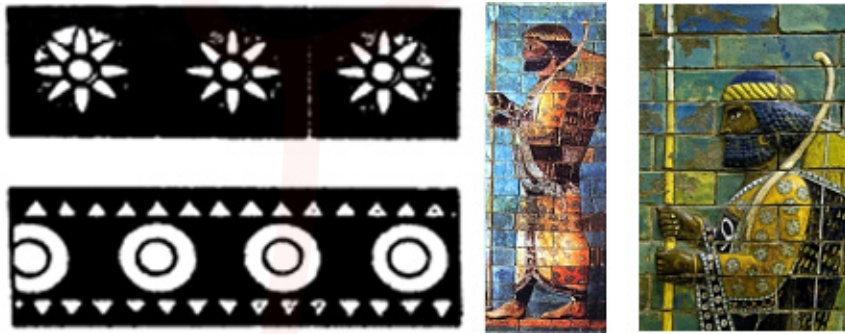
Pers halkı çok eski tarihlerinden beri kıyafetlerine, makyaj ve süslemelerine değer vererek her zaman güzel ve temiz görünmeye çaba gösterdikleri düşünülmektedir. Gheibi (2005) göre; Pers halkı süslenme ve güzel görünme arzusunu o kadar ileri götürmüşler ki yüzlerinde ve makyajlarında bile altın tozu kullanmışlardır. Hatta yazara göre, Persler makyaj ve süslemeler yapmak için günde birkaç saat harcıyormuş (s. 110).

Arkeolojik verilerde Ahameniş döneminde kumaş dokumacılığının ve ortaya çıkan giyim tarzının ipuçlarını takip ederek, şüphesiz bu sektörün o günün en değerli ticari nesnesi olduğu düşünülmektedir. Ahameniş dönemine bakıldığında, diğer sanat, kültür ve bilim alanları gibi, tekstil teknolojisi ve dokumacılık da bu dönemde çok gelişerek önemli mesleklerden biri haline gelmiştir. Hekmet'e göre (1971) Bu gelişim sayesinde tekstil dokumacılığı ürünleri

hem ülke içinde ve hem o günkü dış ticaret dünyasında çok rakip görmüş ve bu sayede ülkede çeşitli tekstil merkezleri kurulmuş ve böylece halk için de önemli bir gelir kaynağı olmuştur (s. 259-275).

Pirniya (1963) Pers kadınları tarafından dokunan kıymetli İran kumaşlarına atıfta bulunarak, böylece dokumacılık sanatı çoğunlukla Pers kadınları tarafından ilgi gördüğünü ve bu sayede çok geliştiğini işaret etmektedir (s.38). Diğer taraftan Herodot (2015) yazdığı bir hikâyede, Pers kralı bilinen “Amis Teris” Serhas²⁶ veya Kserkses giydiği ünlü saray kıyafetin kumaşı, karısı tarafından dokunduğuna dikkat çeker (s.54). Dolayısıyla bu ilgi ve öğrenme sevgisinin sadece toplumun orta ve alt sınıf kadınlarına hitap etmediği, mevcut yazılı kaynaklara göre sarayın soylu kadınları tarafından da benimsendiği düşünülmektedir. Tarihi kazılarda örneğin Pazyryk mezarlarında bulunan kumaş örneklerinde, Antik İran'da giyim ve moda sektörünün gelişmiş bir form aldığı görülmektedir. Bu kumaşların dokumasında çeşitli iplikler kullanılmış ve kullanılan ipliklerin kalitesi ve rengi de oldukça önemsenmiştir (Pourbehman, 2007: 24). Kaynaklara göre; bu dönemde toplumun giyim kültüründe, çok renkli ve çiçek motifli kıyafetler çok popüler ve moda haline gelmiştir. Erkek giysilerinin kumaşları, kadın giysileri gibi çiçek, yaprak ve hayvan imgeleriyle dolu sanatsal, sembolik motiflerle süslenmiştir (Ziapur, 1964: 79-32).

Gheibi (2005) Ahameniş döneminde ki eşi benzeri olmayan Susa ve Persepolis'te bulunan ipeksi Antik İran Pers döneminin kumaşlarına işaret etmektedir. Bu örnekler Pers dönemindeki toplumun refah seviyesi ve buna paralel olarak alım gücünün artırılmasını da bir göstergesidir. Bu sayede ipek ve hatta gümüş ve altın iplikli kumaştan yapılan kıyafetlerde bulunmaktadır. Ahameniş döneminde özellikle Kiros hükümdarlığında kaliteli kumaş talebinin artması, büyük olasılıkla ipek makaraları Çin'den ithal edilmesi, tekstil atölyelerinde ipek iplerin yapılmış olması düşünülüyor. Ayrıca pamuklu ve keten iplikli giysiler de bu dönemde halk tarafından yaygın olarak tercih edilmiştir. Bu giysileri; çeşitli Motiflerle süslenmiş ve genellikle mor, turuncu ve kahverengi görünümünü kumaşlar tamamlamaktadır (s. 143) (Görsel 4-5-6). Antik İran Susa şehrinde bulunan taş kabartma örneklerinde; sırlı tuğla kabartma çalışması olarak Pers okçu askerlerin figürleri görülmektedir. Bu örneklerde; ölümsüzler olarak bilinen Pers okçu askerlerin kıyafetlerini süsleyen çeşitli kumaş motifleri görülmektedir (Görsel 3- 4- 5).

Görsel 3. Pers Okçu “Ölümsüz” Askerlerin Desenli Kostümü, MÖ 4-5. yy, Sırlı Tuğla Kabartma, Berlin'deki Babylonian Processional Way Bergama Müzesi Antik Yakın Doğu Müzesi (Vorderasiatisches Müzesi), İran, Susa

²⁶ Serhas veya Kserkses (Farsça: Haşayarşa) (خشایارشا) (hükümdarlık: MÖ 486 – 465) Ahameniş İmparatorluğu'nun Pers kralıydı. Yunanca Eski Pers hükümdar adlarından Xşayāršā (Hşayarşa) sözcüğünden gelen Serhas, "kahramanlar kralı" anlamına gelmektedir.

Görsel 4. Pers Okçu "Ölümsüz" Askerlerin Desenli Kostümü, MÖ 4-5. yy, Sırlı Tuğla Kabartma, Berlin'deki Babylonian Processional Way Bergama Müzesi Antik Yakın Doğu Müzesi (Vorderasiatisches Müzesi), İran, Susa

Görsel 5. Ahemeniş Kumaşının Persepolis'teki Dekoratif Çizimlerinden Biri, Mousavi, B; Ayatollah, H (2011) Ahemeniş, Part ve Sasani Dönemlerinde Tekstil Desenlerinin İncelenmesi.

2.2. Pers Kadınların Giyim Tarzları

Antik İran Pers döneminde ki sanat; friz kabartmaları, metal işleri, sarayların dekorasyonu, sırlı tuğla duvarcılık, ince işçilik (duvarcılık, marangozluk vb.) ve bahçeciliği içerir. Yargılama ve Savaş sanatında hayatta kalanların çoğunu anlatan anıtsal heykel, her şeyden önce kabartmalar, çift hayvan başlı Pers sütun başlıkları ve Persepolis'in diğer heykelleridir. Eski zamanlardan günümüze gelen Pers sanatının hayatta kalan anıtları, insan figürüne (çoğunlukla erkek ve çoğu zaman kraliyet) ve hayvanlara odaklanan bir gelenek yarattığı için dikkat çekicidir (Cotterell, 1993: 161-162). Böylelikle ilginç olarak çoğu petroglifler, Sikkeler ve Metal nesnelere üzerindeki çizim ve resimler, Ahemeniş dönemi İran toplumundaki kadınların giyimi hakkında fazla bilgi vermemekte ve bulunan kadın çizimleri çoğunlukla aristokrat ve saraylı kadınların kıyafetlerini yansıtmaktadır. Şöyle ki İran'ın kadim tarihi ile ilgili rapor ve yazıların çoğunda sadece siyasi olaylar ve kraliyet hanedanlarının tarihi ele alınarak, bu metinlerdeki figürlerin tamamı büyük ölçüde erkeklere yer vermiş olup, kadınların dünyası hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Ancak bulunan Pazyryk mezarlarındaki kumaş kalıntılarında, Yunan-Fars mühürlerin çizimlerinde, fildişi objeler, satrap lahdi olarak bilinen taş tabut, kuzeybatı Anadolu'nun Ergili litografisi ve küçük metal vazolar üzerinde çok az olsa da kadın figür çizimlerine rastlamak mümkündür. Ayrıca Herodot ve Katzias gibi eski Yunan yazarlarının Ahemeniş kıyafetlerine ilişkin bazı raporlar ve referansları da bilgi vermektedir (Shahbazi, 2003: 61-63). Örneğin Eski Ahit yazarları tarafından, II. Ardashir'in annesi Sarapis'in giysisine atıfta bulunan Yunan Doktor Katzias'a yapılan atıf da dahil olmak üzere bazı referanslar yapılmıştır. Ayrıca bu bulgularda bu döneme ait kadınların özel kıyafetleriyle ilgili, yerli kadınların giydikleri bazı ilginç motifli kıyafetlerine de rastlanmaktadır.

Gheibi'ye (2005) göre Kraliçeler, prensesler ve diğer Pers kadınları çıplaklığı ve vücudu belirgin yapan elbiselerin giyimini görgü kurallarına aykırı olarak gördüklerinden dolayı vücutlarını kapatan uzun, pileli ve iki parçalı

bir tür kıyafet giymelerine neden olmuştur (s. 123-124). Ayrıca Strabon (2012) da bu konuya değinerek; “Persler vücut çıplaklığını ahlaki görmediklerinden dolayı her zaman uzun kıyafetler tercih ettiklerini” söylemektedir (s. 1545). Dolayısıyla bu dönemdeki insanların çoğunun vücutlarını kapatan ve bacaklarına kadar inen uzun elbiseler giydiği düşünülebilir.

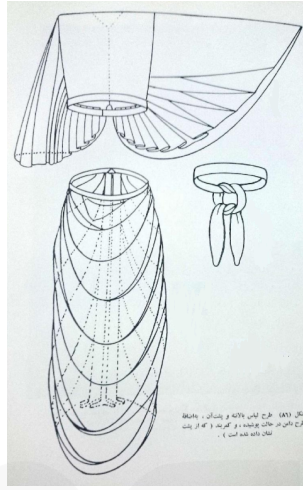
Bazı örneklerde pers kadının üzerinde başını ve pileli uzun elbiselerini örten çarşaf gibi ince ve uzun kumaş görülmektedir (Pourbahman, 2007, s.83; Shahbazi, 2003: 62). Pers kadınların kıyafetleri, tek parça uzun ana elbiseden ve bezen iki parçadan oluşuyordu. Görünüşe göre, ana elbiseleri uzun, çitle çevrili bir elbise olarak, bel bölgesinde ince ve bol kıvrımlarla ayak bileklerine düşen bir kemer ile bağlanıyordu. Bu elbise, yalnızca boyundan tanınabilen, kendine özgü bir erkek tuniğini anımsatmaktadır (Görsel 6).

Görsel 6. Pers Giyim Tasarımında Etek Detayı, Bir ve İki Şeritli Örneği, Ön ve Yandan Görünümü

Genel olarak Pers halkının giyim tarzı, büyük Kiros (MÖ 550-530) tarafından kurulan Ahameniş Pers İmparatorluğu'nun (MÖ 550-330) yakın öncülü Med İmparatorluğu'ndan miras kalarak görünmektedir. Gheibi'ye (2005) göre; giyilen kıyafet tarzları erkek, kadın ayrımı yapmaksızın genellikle 8 parçadan; Gömlek (Candice, Kendis), Pelerin (Şenel), İç Çamaşır (Zir Poş), Başlık ve Şapka Türleri, Ayakkabılar, Kemer, Savaş Kıyafetleri, Süslemeler (Altın ve Gümüşten Yapılan: Küpe, Kolye, Yüzük, Bileklik, Kol Bantları, Duğmeler. vb) oluşmaktaydı (s. 113- 136).

Böylelikle bu verilere dayanarak Ahameniş dönemindeki İranlı kadın kıyafetlerinin de bir tanımını elde etmek mümkündür. Pers kadın giyimi genellikle üst ve etek olmak üzere iki parçadan oluşmaktaydı. Kıyafetin üst kısmı yedi şeklinde bir yakaya sahipti. Üst kısmın uzunluğu bele kadar uzanır ve göbek deliğinin önünde bir kemerle eteğe bağlanır. Böylece etek kısmında açık ve salaş bir görünüm sağlar. Etek modelleri ise Ziyapu'un (1971) da detaylı bir şekilde anlattığı üzere; iki türlü, ilk bir dizinli ve şeritli pileli ve diğer ise iki dizinli pileli etek tasarlanmıştır. Tek dizinli pileli eteklerde, vücudun önünde bel kısmından ayak bileklerine kadar inen ve göbekten itibaren dört şerit pileli kumaş tasarımı ve kıvrımlı bir etek görülmektedir. Ön taraf eteği tamamlayan bu kumaş tasarımında; eteğin her iki yanına pileli dikey kumaş dikilir ve bu sayede arka kısmındaki eteğin birçok eğri kıvrımı olur ve şık bir görünüm sağlar ki buda verilen görselde net bir şekilde görülmektedir (s. 27-30) (Görsel 7).

Görsel 7. Pers Kıyafetinin Arkadan Görünümü, Jelil Ziapur'un, Persepolis'te Ahameniş ve Medlerin Kıyafetleri Kitabından Alınmıştır

İki dizinli pileli etek modelinin diğer tek dizinli etek modelinden küçük bir fark görmekteyiz. Şöyle ki; iki dizinli pileli etek modelini, iki sıra dört şeritli pileli kumaş tamamlamaktadır. Bu etek modelinde; her iki tarafından dikey sarkan pileli kumaş şeritlerin ortasını, bel kısmından ayak bileğine kadar uzanan yatay kıvrımlı kumaş dikimi tamamlamaktadır. (Ziapur, 1968: 72-65; Shirazi, 2003: 60-55; Shirkhani, 2002: 28-30) (Görsel 8). Bu sayede görselde de görüldüğü gibi, Pers kadınların kıyafet tarzı özgün bir tarza sahip olmasının yanı sıra, vücutlarındaki kusurları kapatarak daha uzun boylu ve asil görünmelerini sağlamaktadır.

Görsel 8. Ahameniş Döneminde ki Pers Kadın Giyim Tarzının Yeniden Tasarlanmış Örnekleri, 1976

Bu pileli elbisenin üst kısmını kapatan ve süsleyen; salaş, rahat ve kenarları işlemeli olan bir eşarp modeli de görülmektedir. Kullanılan eşarp modeli önden omuz ve göğüs kısmını kapatarak, arkadan üçgen bir görünüm sağlayıp bacaklara kadar iniyordu. Orijinalinden uyarlanan ve resimde görünen bu giyim tarzı, kadın vücudunu tamamen kapatmasına rağmen; çok görkemli ve estetik görülmektedir. Elbiseyi tamamlayan ve Pers kadınının başını da süsleyen taç modelleri ise ilgi çekmektedir. Kullanılan bu taç modellerinin yanı sıra Pers kadınının saçlarını arkadan örten ve şu an gelin adaylarında kullanılan duvak modellerini anımsatan ve bazen çarşaf şeklinde de görünen ince kumaş tasarımı da görülmektedir. Farklı desenlerde ve renklerde kullanılan bu kumaş modeli tüm soylu ve saray kadınların vazgeçilmez stiliydi (Görsel 8).

Pers kadınlar tarafından giyilen bu kıyafet tarzı çoğu tarih yazarları tarafından tartışma konusu olmuştur. Bazı Yunan tarihçilerine göre; eski Mezopotamya'da, yüksek rütbeli erkeklerin eşleri ve kızlarının gözden uzak tutulması

gerektiği söylenmiştir. Hatta bazı yazılara göre; kadınlar seyahat ederken gözden uzak, kapalı at arabalarıyla gezmek mecburiyetindediler. Düşünülen bu baskın erkek egemen düşüncesi bir gelenek olarak Pers Ahamenişlere ve Zerdüştlere atfedilmektedir. Bu düşünceye göre, peçe ve başörtüsünün yaygın olarak kullanımı, aynı zamanda bir statü işareti olarak da biliniyordu. Ama zengin Pers kültürü incelendiğinde ve tarihi bulgulara dayanarak; günümüze ulaşan hiçbir tarihi eserde Pers kadınları peçe ile resmedilmemiştir ve önceden de örnek verildiği gibi kadınlar sadece saçlarını arkadan süsleyen çarşafa benzer bir kumaş tasarımı kullanarak yüzleri ve boyun kısmı tamamen görünerek resmedilmiştir. Bazı örneklerde ise, örneğin Satrap Lahdinde ki kadın figürünün tüm vücudunu saran çarşaf görülmektedir. Bu kabarta örneğinde de kadının yüzü açık bir şekilde gösterilmiştir.

Pers kadın giyim kültürünün ipuçlarını Palmiye şehrindeki kadın Mezar taşı kabartma büstlerinde görmek mümkün (Görsel 9-10). Bu taş kabartma büst çalışmasında kadının başını taç yerine süsleyen şapka modelinin yanında, başörtüye benzer salaş ve serbest şekilde omuzlarına kadara sarkan bir eşarp görülmektedir. Kadının tamamen yüzü ve boyun kısmı çıplak şekilde gösterilmiştir. Küpe ve kolyelerle süslenmiş bu kadın büstü, muhtemelen kadının o dönemde ne kadar özgür olduğunun bir göstergesidir. Palmiye şehri, 1. yüzyılın ortalarında kervanların geçiş güzergâhı üzerinde, Pers İmparatorluğu ve Akdeniz kıyısındaki Romalıların ve Fenikelilerin limanları arasında Roma İmparatorluğu kontrolünde bir şehir konumunda bulunmaktaydı. Şehrin coğrafi konumu ticari ve dini merkez haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Aramilerin bölgeye yerleşmesiyle Palmiralıların kültürü Yunan-Roma ve İran (Partlar) izlerini birlikte barındırmaya başladı. Bu ortak kültürün izleri; tapınaklarda her iki kültürün de mimari stilinin kullanılmasından ve insan büstlerinde görülen, her iki kültüre ait giyim tarzının benimsenmiş olmasından anlaşılmaktadır.

Görsel 9. (Sol) Kadın Mezar Taşı Kabartma Büstü, Palmira Müzesi, Suriye, 21 X 31,5 cm

Görsel 10. (Sağ) Daha Küçük Bir Çocuk Figürüyle Bir Anneyi Tasvir Eden Mezar Taşı Kabartma Büstü., Palmira, Suriye, 84 AD, İngiliz Müzesi, Londra, Birleşik Krallık

Pers hükümetinden sonra Part hükümeti kurulunca, giyim tarzında ufak tefek değişiklikler boy gösterse de kadın giyim tarzında başörtü ve uzun pileli elbise modeli geleneği devam etmiştir. Böylelikle Part kadınları Pers kadınların giyim kültürünü sürdürmüş ve görünen fark ise Pers kadınların kullandığı taç süslemesi yerine sarık şeklinde bir şapka tarzının kullanışı olmuştur. Pers kadınların başını arkadan örten çarşaf şeklinde olan uzun kumaş süslemesi, Part kadınların da vazgeçilmez kıyafet tarzı olmuştur. Görünen tek fark; Part kadınların çarşaflarında, beyaz, mor vb. canlı renklerin kullanmasıdır (Görsel 11).

Görsel 11. Antik İran'ın Hetra Veya Al-Hadr Antik Kentindeki Parthlı Bir Kadın Heykeli, Irak Müzesi

Günümüzde bu giyim tarzı halen İran'ın Bahtiyari, Lor ve Kürt aşiretlerinde görülmektedir (Görsel 12).

Görsel 12. Günümüz İran Bahtiyari Kadınların Giyim Tarzı Örneği

Pers giyim tarzının tek başına ulusal bir standart olarak kabul etmeyerek; Doğu-Batı sanat ve kültürünün birleşiminin bir sonucu olarak düşünülmelidir. Bu nedenle doğal olarak farklı ırk ve milliyetlerin bir araya gelmesi sonucunda resmi Pers kıyafetinin yanı sıra yerel kıyafetlere de ev sahipliği yapmıştır. Örneğin İran'ın Türk yerleşim yerlerinde ve aşiretlerinde kadınlar ipek, yün, altın iplik ve çeşitli sıcak renk tonlarından oluşan kadife kumaşlardan yapılmış elbiseler giyerlerdi. Bu elbiseler uzun, pilili ve bol etekli, erkek cübbesini andıran ve tüm vücudu kaplayan bir giyim tarzıydı. Bu elbisenin kolları, üzerinde en az bir kat veya belki birden fazla kumaş tabakası olacak şekilde farklı kesim ve boyutlarda tasarlanıyordu. Sosyal statüye bağlı olarak, baş örtülür, vücudun arkasına düşen kalın beyaz veya şeffaf bir peçe veya baş, boyun ve omuzların etrafında daha açık renkli bir şal bulunurdu. Bazen kadınlar fazladan bir şal kullanırdı. Beyaz veya çeşitli renklerde dokunan bu şal, başın arkasından bacaklara doğru inerek; bir fulara sarılır veya bir parça boncuk ve mücevherle çenenin altına bağlanırdı. İran'ın Doğu Azerbaycan Eyaleti'nde İran Türklerin başkenti olarak da bilinen Tebriz şehrinin bazı bölgelerinde kadınlar hala bu giyim tarzını giymeye devam ediyorlar. Ayrıca İran'ın İsfahan eyaletinin Natanz ilçesine bağlı; giyim tarzı, dili ve mimarisiyle dünyanın en eşsiz köylerinden biri olarak bilinen Abyane köyünde kadınlar bu tür kıyafetleri giymeye devam ediyor. Sadece zamanla, uzun etek tasarımı yerini daha kısa, bol ve pilili eteğe bırakmıştır (Görsel 13).

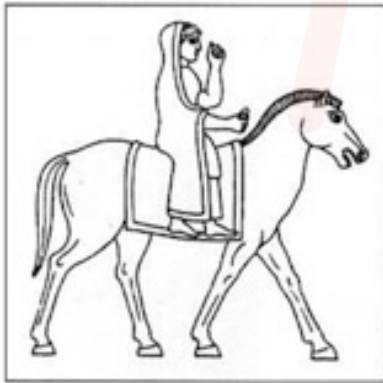
Görsel 13. Abyane Kadınları Giyim Tarzı Örneği.

Pers kadın giyim tarzlarında önden bağlanıp daha sonra boyuna asılan yelpaze şeklinde eşarp modeli de görmek mümkündür (Görsel 14).

Görsel 14. Pers Kadınların Kullandığı Eşarp Süslemesi

Kuzeybatı Anadolu'nun Ergili yapılarında bulunan çok değerli tarihi eserde, İran Pers kadın giyim tarzında ilk kez çarşafa benzer bir giyim tarzı görülmüştür. Bu giyim tarzı, at sırtında oturan tüm kadınlarda görülür (Görsel 16-17). Bu taş kabartma örneği Ahameniş sanatının tüm özelliklerini barındırmaktadır; Erkeklerin, kadınların ve atların yan çizimleri, yavaş, sakin yürüme, gözlerin önden tasvir edilişi, bacakların üst üste yerleştirilmesi, atlardaki kadınların yayalardan daha büyük gösterilmesi, yayaların giyim tarzları, atların anatomisi ve pedalların olmaması (Malekzadeh, 1968: 99-96). Bu rölyeflerde giyilen elbise tarzı, düz ve uzun bir görünüme sahip veya pileli olarak kısa kolludur (resim 15-16).

Görsel 15. (Sol) At Sırtında Çarşafı Bir Pers Kadın Görseli, Ergili' Den Taş Kabartması, M.G. Houston'un Eski Mısır, Mezopotamya ve Pers Kostümü Çizilmiş Kitabından, MÖ 600

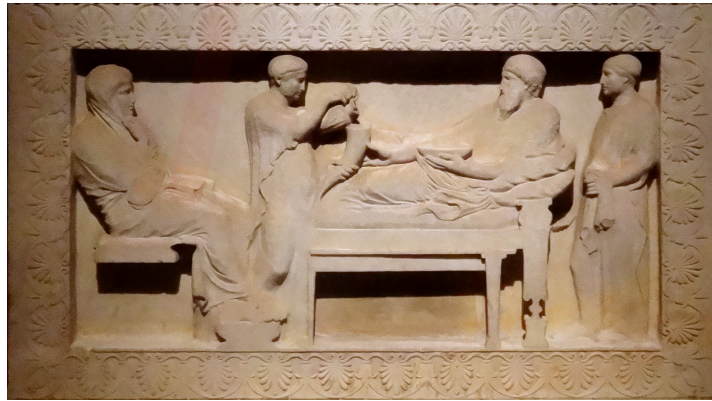
Görsel 16. (Sağ) At Sirtında Çarşafı Bir Pers Kadın Görseli, Ergili (Dasquillon)'da ki Taş Kabartma Örneğinde

Ergili'de bulunan bir başka rölyef çalışmasında ise dirseğinin altında iki yastıkla yatakta yatan çıplak bir adam görülmektedir. Aynı tahtta, bir kadın figürü Pers kıyafetiyle (uzun elbise ve başın arkasından sarkan çarşaf) ve başında tacıyla yan oturur şekilde tasvir edilmiştir. Tahtın iki tarafında ise iki hizmetçi adama hizmet etmektedir. (Malekzadeh, 1968: 103-111) (Görsel 17). Görüldüğü gibi kadının tüm vücut hatlarını uzun bir kumaş örterek, sadece yüz ve elleri bilek kısmından çıplak olarak gösterilmiştir. Aynı zamanda diğer benzer örneklerde ki gibi; bu uzun kumaşın altından kadının giymiş olduğu uzun bir elbise ayak bileklerinin üzerine gelecek şekilde dikkat çekmektedir.

Görsel 17. Soylu Pers Erkek, Kadın ve Hizmetçileri, Taş Kabartma Çalışması, Ergili, M.Ö. 600

Ergili'de bulunan bir diğer taş rölyef örneğinde ise iki katıra binmiş bir erkek ve bir kadın tasvir edilmiştir. Yandan katıra binmiş olarak gösterilen kadının tüm vücudu, dikdörtgen görünüme sahip olan çarşafa benzer kumaşla sarılıdır. Bu çarşafın altında ayak bileklerine kadar uzanan uzun bir elbise de görülmektedir (Malekzadeh, 1968: 117-115; Ziapur, 1968: 64; pourbahman, 2007: 76). İran kadın giyimi hakkında bilgi veren ve bize ışık tutan bir diğer örnek olan Satrap Lahdi²⁷ veya Satrap Tabutu'nun MÖ 5. yüzyıla ait adı bilinmeyen ve bir Pers Satrabına ait olan bir lahittir. Lahitin her yüzünde, Pers dünyasına ait günlük hayatın en önemli olayları; av, savaş ve cenaze ziyafetleri hakkında bilgi vererek, tasvir edilmiştir. Pers kadın giyim hakkında bilgi veren bir yüzünde; satrap karısı düşünülen bir kadın figürü ve yakınları arasında bir ziyafet sahnesi gösterilmiştir (Görsel 19). Satrap'ın önünde büyük bir taburede oturan bu kadın figürünün, vücudunun tamamı bir çarşaf ile örtülmüştür. Bu nedenle kadının net bir şekilde giyim tarzı hakkında bilgi edinmek oldukça zor görünmektedir. Ancak Ergili rölyef örneklerindeki kadın giyim tarzlarında görüldüğü gibi, çarşafın altında görülen ve kadının ayaklarının hemen üstüne kadar uzanan bir elbise dikkati çekmektedir. Bu kabartma çalışmasında; Uzun sakal tasarımıyla görünen Satrap, sol elinin dirseğinin altında iki yastıkla yatakta yarı uzanmış ve sağ eliyle aldığı kadehe hizmetçi içkisini dökmektedir (Görsel 18).

Görsel 18. Satrap Lahdi, İstanbul Arkeoloji Müzesi, M.Ö. 500

²⁷ 1887'de Türkiye'nin güneyinde Sidon bölgesinde arkeologlar tarafından bulunan taş tabuttur ki şimdi, Satrap Tabutu olarak adlandırılmış ve İstanbul Müzesi'nde bulunuyor. Tabutun dört bir yanında satrapın günlük hayatından sahneleri betimleyen güzel görseller barındırmaktadır.

Satrap tabutun bazı sanatsal özellikleri Yunan sanatının etkisi altındadır ve bu taş tabut bir Yunan sanatçı tarafından yapılmış olmasına rağmen; Ahameniş sanatının var olma arzusunun izlerini taşır (Malekzadeh, 1968: 106-103).

Pers sanatı ve kadın giyimiyle ilgili çalışmalarda bir diğer önemli kaynak ise Pazırık mezarlarında bulunan bulgulardır. 1947-1949 yılları arasında Güney Sibirya'nın kuzeyindeki Altay Dağları'ndaki Pazyryk İskit mezarlarında yapılan kazılarda at eyerleri, silahlar, sanat ve dini nesnelere, erkek ve at iskeletleri, kumaş parçaları, çeşitli halı parçaları ve çeşitli buluntular ortaya çıkarılmıştır. Pazyryk mezarlıklarda bulunan çeşitli kumaş parçaları; dokusu ve tarihi ile ününü koruyan Pazırık halısı, İran sanatı ve kadın giyim tarzı hakkında doğru bilgiler vermektedir (Görsel 19). Pazyryk halısının kökeni ve doğası hakkında hala tartışmalar devam etse de çoğu bilim adamı İran halısı olduğu ve İskit bölgesinde bulunmasına rağmen İskit ve Ahameniş sanatının bir karışımını gösterdiği konusunda hemfikirdir (Pourbahman, 2007: 73-74; Shahbazi, 2003: 63-64). MÖ 5. yüzyılda bir Tırpan mezarında (kurgan) korunan ve adını Sibirya vadisinden alan Pazyryk halısı, 1947-1949 yılları arasında Rus arkeolog Sergei Rudenko tarafından keşfedilen en eski düğümlü halıdır ve şu anda Hermitage Müzesi'nde korunmaktadır (Görsel 19).

Görsel 19. Pazyryk Halısı, Hermitage Müzesi, M.Ö. 500

Pazırık mezarlarında Pazırık halısı ile aynı güzellik ve zarafetle dokunan pek çok at eyeri bulunmaktadır. Kuşkusuz bu değerli iplik halıların dokusunu zenginleştiren motif ve çizimler, İran sanatının özelliklerini gösteren ve Ahameniş dönemindeki İran kadın giyim tarzlarını anlatan değerli bir kaynak olarak değerlendirilebilir (Shahbazi 2003: 64).

Azerbaycan'da aslına yakın dokunan ve halının tüm detaylarını özenle gösteren Pazyryk halısı örneğinde; Halının kenarını tamamen kaplayan motifleri, hayvan figürlerini, simetrik çizgileri ve en önemlisi erkek ve kadın binicileri tüm detaylarıyla görmek mümkün. Halının dört köşesinde insan figürlerin yer aldığı kısım; halının en geniş bandı ve aynı zamanda en ilgi çekici olanıdır. Sürücülerin ve onlara eşlik eden yayaların figürleri, bir hareket ve yaşam döngüsü hissi yaratan bir çerçeve formu oluşturur. Atlar ve binicileri, bazıları ata binmiş, bazıları yaya, hepsi soldan sağa doğru birbirini takip ediyor. Bu halıda, arka arkaya yedi adet olmak üzere toplam 28 at ve binici oluşturmaktadır. Orijinal halıda, atların tamamı açık gri renktedir ve burada farklı at renkleriyle dekore edilmiştir. Atlar, boyunları dik, gürbüz görünümlü, alınlarında bir tutam tüy ve kuyrukları ise kurdele demetleriyle süslenmiştir (Görsel 20).

Görsel 20. Dokumacı: Rana, Parvana, Tasarımı Ünlü Pazyryk Halısına Dayanmaktadır, 196x203 cm

Figürlerin yerleşimi ve giyim özellikleri dikkate alındığında; Atların yanında yürüyen yaya figürleri biraz soyutlanmışlardır. Dizginleri tutarken sağ kollarını atın sırtına dayayarak atlarının yanında yürürler. Kaskları başlık şeklinde ve çene altından bağlanmıştır. Sarı renkte görünen atların yelesi kurdelelerle süslenmiş ve kuyrukları ise örülmüş şekilde gösterilmiştir. Binicilerin miğferleri açık turuncu, yüzleri ise beyaz rengindedir. Son şerit aynı Gryphon/ Griffın motifini gösterir, ancak soldan sağa ters çevrilir, bu nedenle diğerinin altına yerleştirilen her bir süs şeridi, figürlerin zıt hareketini gösterir (Görsel 21).

Görsel 21. Dokumacı: Rana, Parvana, Tasarımı Ünlü Pazyryk Halısına Dayanmaktadır, 196x203cm

Pazyryk mezarlarında bulunan bir at Eyeri halı örneğinde; Farklı zemin tonlarından oluşan dört kareli bir kompozisyon görülmektedir. Her karede Persepolis'teki taş kabartma çizimlerinde de görülen kutsal dini tören için kullanılan Ateşdan (ayaklı ateş taşı) önünde dört kadın figürü yer almaktadır (Görsel 22).

Görsel 22. At Eyeri, Kutsal Ateş Çevresinde Ayin Yapan Dört Pers Kadın Figürü, Yünden Yapılan Kumaş, Pazyryk, Rusya, M.Ö.500

Ateşin önünde sağ ellerini saygıyla kaldıran kraliçeler yüz yüze tasvir edilmiştir. Süslü giyim tarzları ve başlarını arkadan örten ince kumaş süslemeleri Ahameniş döneminin Pers kadın giyim tarzını göstermektedir. Her dört karede saygıyla bekleyen iki hizmetçi kadın da bulunur. Soylu kadınların makamını vurgulamak amacıyla diğer hizmetçi kadınlardan daha uzun boylu (birbirlerine çok yakın olmalarına rağmen) gösterilmesi, Pers sanatının etkisini bir kez daha vurgulamaktadır. Hizmetçi kadınlar bir elleriyle havlu veya mendil tutarak diğer ellerini saygı ve edep işareti olarak birbirinin üzerine koymuşlardır (Malekzadeh, 1968: 102-99; Pourbahman, 2007: 74).

Daha kısa boylu gösterilen iki kadının kıyafetleri diğer uzun boylu kadınlara oldukça benzemektedir, ancak görünen tek fark; Kraliçelerin başlarını arkadan süsleyen çarşaf gibi ince kumaş tasarımın olmasıdır. Yünden dokunan bu at eyerinin dört karesinde renkler, fon rengi ile uyumlu bir şekilde yayılmıştır. Arka plan kahverengi olduğunda kadın kıyafetleri sarı veya kırmızı, mavi renkte olduğunda ise kadın kıyafetleri sarı veya kahverenginde, Ateşdanlar da mavi veya kahverenginde gösterilmiştir. Kadınlar beyaz tenli, gözleri kahverengi, saçları mavi ve kıyafetleri süslemeler ile dolu resmedilmektedir (Pourbahman, 2007: 73-74; Sami, 2009: 246-247) (Görsel 22).

Pazyryk'te bulunan başka bir eyerde, pileli kıyafet tarzı giyen kadın figürleri görülmektedir. Ziapur'a (1964) göre; bu giyim tarzı Med ve Pers giyim tarzını anımsatarak, aynı şekilde kadınların başını da çarşafa benzer kısa ve ince bir kumaş örtmektedir (s.79). Kadınların giydiği ayakkabılar da aynı kıyafet tarzları gibi Med ve Perslerin ayakkabı tarzını anımsatmaktadır. Böylelikle bu kıyafetlerde, erkek ve kadın giyim arasındaki tek fark, göğüsün ön kısmındaki süslemeler ve yakanın şeklinde kendini gösterir (Homo, 1968, 64).

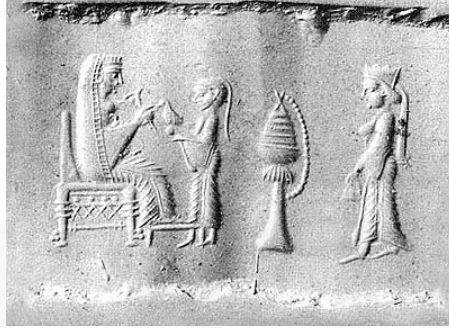
Pazyryk kazılarında Pers kadın kıyafet tarzını gösteren ve en iyi şekilde korunmuş halde bulunan sincap derisinden dikilmiş ve üzeri kürkle kaplanmış kısa bir kadın pelerine veya kepine işaret etmek mümkün. Pelerinin kenarları siyah Tay derili bir şeritle dikilmiş, kürkü içe doğru çıkıntılı ve boynuna bağlamak için iki kayışla süslenerek tasarlanmıştır. Bu pelerin tabaklanmış deri parçalarıyla süslenerek, uzun ve dar kollara sahiptir. Ayrıca bu kazılarda iki kat ince deriden yapılmış, siyah Tay derisi ile kaplanmış ve omuzlara düşen dikdörtgen deri parçalarıyla süslenmiş çok değerli bir kadın şapkası da elde edilmiştir (Shahbazi, 2003: 64) (Görsel 23).

Görsel 23. Deri Kesimli Kadın Başlık. Pazyryk, 4. Yüzyılın Sonu

Persepolis'te bulunan çeşitli Yunan-Pers mühürlerinde pek çok kadın figür çizimleri mevcuttur. Soylu pers kadınların ve hizmetçilerinin figürleriyle süslenen bu mühürlerde; Pers kadın giyim hakkında önemli bilgi elde etmek mümkün. Örneğin, Paris, Louvre Müzesi'nde sergilenen çok narin ve güzel bir mühürde, kraliyet tahtında oturmuş soylu bir kadın figürünü hizmetçileriyle beraber görmekteyiz. Bu soylu kadının üzerindeki uzun pileli elbisesi, kullandığı çarşafı ve kafasındaki tacı, Ahameniş sarayındaki kadınların ve Pazyryk halısındaki taçlı kadınların giyim tarzlarına oldukça benzemektedir (Görsel 24). Kraliçe ile beraber giyim tarzı ve boy farklılıklarıyla dikkat çeken başka iki kadın figürü de görmekteyiz

Kraliçeye çok yakın bir mesafede duran örgülü saçlı, taçsız kadın figürü, tahtta oturan kraliçeye, bir elinde ikram tepsi ve bir diğer elinde canlı bir kuş sunmaktadır. Biraz daha uzakta çok güzel tacı ve saç modeli olan ve elinde Asur çantalarına benzer çantası olan başka bir kadın figürü görmekteyiz. Bu Pers kadının üzerindeki pileli elbise ve üçgen kesimli taç modeli, bir nevi Pazyryk halısına resmedilmiş nedimeleri anımsatarak güzelliği ile göz kamaştırıcıdır (Koch, 2000: 283; Malekzadeh, 1968: 102-103).

Görsel 24. Hizmetçileri İle Soylu Bir Ahameniş Kadını, Silindi Şeklinde Bir Mühür, Louvre Müzesi, Paris. Kitabından, Yaklaşık MÖ. 500

Bulunan diğer mühür örneklerinde, Pers kadınların giyim tarzıyla çizilmiş çok sayıda kadın figürlerine rastlıyoruz. Bu mühürleri süsleyen kadın figürleri; bazen bir Kraliçe ve bazen de bir hizmetçi pozisyonunda gösterilmişlerdir. Örneğin görselde görünen, Persepoliste bulunan bu mühürlerde; Pers giyim kültürüne ve sanatına uygun kadın figürlerini görmekteyiz. Bu mühürlerde kadınların vücudunu saran ince pileli ve uzun elbise tarzları diğer mühür örneklerinde de görüldüğü gibi Pers sanatının estetik anlayışını vurgulamaktadır. Bu mühürlerde yer alan kadın figürlerin başında tacın olmaması, ayrıca ikram yaparak gösterilmesi; bu kadınların hizmetçi olma olasılığını artırmaktadır (Görsel 25-26).

Görsel 25. (Sol) Persepoliste Bulunan Yunan-Pers Mühürü, Yaklaşık MÖ. 500

Görsel 26. (Sağ) Persepoliste Bulunan Yunan-Pers Mühürü, Yaklaşık MÖ. 500

Ziapur'un da işaret ettiği üzere; bulunan tüm mühürlerde ki kadın figürlerin elbise ve giyim tarzları; Pers erkeklerin giydiği pileli elbisesini ve ayrıca Pazyryk halısındaki kadın kıyafet tarzlarını anımsatmaktadır (Ziapur, 1968, s. 64) (Görsel 27-28).

Görsel 27. (Sol) Persepoliste Bulunan Yunan-Pers Mühürü, Yaklaşık MÖ. 500

Görsel 28. (Sağ) Persepoliste Bulunan Yunan-Pers Mühürü, Yaklaşık MÖ. 500

Pers kadın giyim özelliklerini taşıyan bir başka örnek ise; Mısır'da bulunan ve şu an Brooklyn Müzesi'nde sergilenen kireçtaşından yapılmış bir kadın figüründe görmekteyiz. Aynı pileli Pers kadın elbise özelliklerini taşıyan kadının üzerindeki bu elbise, çok güzel bir kesime sahip ve elbisenin arka kısmı önden uzun olarak ve yere temas ettiği de gösterilmiştir. Bu elbisenin kolları diğer tüm Pers kadın figürlerin giydiği elbiseler de ki gibi geniş ve salaş bir kesime sahiptir. Kemer kısmından sarkan uzun bir kemer ve hemen onun altında yatay pileler şeklinde sarkan çok güzel kumaş detayları dikkat çekiyor. Büyük halka küpeler kadının kulaklarını süsleyerek, saçları da Biston Dağı'ndaki Darius I'in litografisinde de görüldüğü gibi nilüfer desenli bir kurdeleyle tutturulmuştur (Görsel 29).

Görsel 29. Pers Kadın Figürü, Kireçtaşı Üzerine Kabartma, Brooklyn Müzesi, New York, MÖ. 500

Pers kadın giyim tarzlarının asıl ya da hizmetçi fark etmeksizin çok az değişiklik gösterse de çok benzer şekilde tasarlandıklarını görüyoruz. Ziapour (1971), "Hegmataneh" adlı kitabında Antik İran'ın kadın giyiminde kullanılan ilginç süslemelerden bahsederek; Hamedan'daki kazılardan elde edilen eserlerde Medlerin işçiliğini detaylandırmaktadır. Bu kaynakta Ziapour, kadın giyiminde dekoratif çanın kullanımına geniş yer vermektedir. Yazara göre; Kadın kıyafetlerini süsleyen 33 adet küçük altın çingirak dikilirdi. Böylece bu elbiseyi giyen kişi, yürürken altın çanların yarattığı ince seslerin vasıtasıyla yüksek sosyete bir kadın olduğunu ve sahip olduğu yaşam lüksünü gözler önüne seriyordu (s.75).

3. Sonuç

Çoğu petroglifler, Sikkeler ve Metal nesnelere üzerindeki çizim ve resimler, Ahameniş dönemi Antik İran Pers toplumundaki kadınların giyimi hakkında fazla bilgi vermemektedir ve bulunan kadın çizimleri çoğunlukla aristokrat ve saraylı kadınların kıyafetlerini yansıtmaktadır. Ancak Shahbazi (2003) Büyük Kiros adlı kitabında İran kadın giyimi üzerine araştırma yapmak için değerli kaynaklara işaret ederek yer vermektedir. Yazara göre; Mevcut Yunan tarihçilerin raporları, Persepolis, Naghsh-e Rostam, Pasargad, Biston ve Küçük Asya'da çeşitli Ahameniş litografileri, Mısır, Susa

ve diğer Ahameniş hükümdarlığındaki topraklardan bulunan heykeller, küçük Yunan vazoları, Ahameniş dönemine ait Mısır sikkeleri, Yunan-Fars motifli ve damgalı resimler ve Ahameniş Pazyryk mezarlarından elde edilen kumaş ve halı örneklerinde Pers kadın giyim hakkında bilgi edinmek mümkün (s.41-42). Bu araştırmanın ışığında; Pazyryk mezarlarındaki gerçek giysi kalıntıları, Yunan-Fars mühürleri, kuzeybatı Anadolu'daki Ergili anıtları, Satrap Lahdi ve özellikle Farsça kaynaklara dayanarak, Pers kadın giyim tarzı üzerine incelemeler yapılmıştır. Genel olarak Perslerin Giyim Tarzlarını incelediğimizde; Erkek ve kadın ayrımı yapmaksızın genellikle 8 parçadan oluştuğunu söylemek mümkün; Gömlek (Candice, Kendisi), Pelerin (Şenel), İç Çamaşır (Zir Pooş), Başlık ve Şapka Türleri, Ayakkabılar, Kemer, Savaş Üniformaları, Süslemeler (Altın ve Gümüşten Yapılan: Küpe, Kolye, Yüzük, Bileklik, Kol Bantları, Düğmeler. vb). Pers kadın giyim tarzında bazen tek parça uzun pileli bir elbise ve bazen de üst ve etek olmak üzere iki parçadan oluşan kıyafet tarzı dikkat çekmektedir. Tek parçalı elbise de; etek kısmı uzun bir kemer detayıyla ayrılarak, iki parçalı elbise ise; uzunluğu kemere kadar inen üst ve buluz kısmı yedi şeklinde bir yakaya sahiptir. Üst kısmın uzunluğu bele kadar uzanır ve göbek deliğinin önünde bir kemerle eteğe bağlanır. Böylece etek kısmında açık ve salaş bir görünüm sağlar. Bu kıyafetin etek modelleri ise iki türlü tasarlanmıştır; Bir dizinli, şeritli pileli ve iki dizinli pileli.

Zengin sanat ve kültür anlayışı ile bağlantılı olan Pers kıyafet stili, ne kadar Doğu- Batı sanat ve kültürünün bileşim sonucu düşünülürse de mutlaka kendine özgün bir tarzı ve duruşu olmuştur. Tüm araştırılan kaynaklarda özellikle Yunan-Pers mühürlerinde ve Pazyrykte bulunan kumaş ve halı çizimlerinde, figürler boş bir mekânda tasvir edilmiş ve sadece hikayeyi anlatan figürler veya ayin için kullanılan eşyalara yer verilmiştir. Diğer taraftan yüksek makamı veya soylu ve saraydan olan karakterlerin boyu, bulunan diğer figürlerin boyundan uzun çizilerek bu konu vurgulanmıştır. Estetik olarak kadın figürleri uzun boylu ve zayıf gösterilmiş ve giydikleri kıyafetlerin tasarımı da bunu destekleyerek, vurgulamıştır. İki boyutlu yüzeyin üzerinde yer alan üç boyutlu figürler, estetiği ve duruşuyla verdikleri mesajı daha net bir şekilde izleyiciye sunmaktadırlar. Özellikle mühürlerde kadın vücut hatları, üzerinde adeta dans eden pileli, uzun, ince ve yumuşak kumaşlı elbiselerinin zarafetiyle daha belirgin bir şekilde gösterilmiştir.

Sonuç olarak Ahameniş döneminden bulunan tüm tarihi bulgularda, kadın imajı erotik ve ya şehvet uyandıran bir nesne haline bürünmeyerek, çok kibar, masum ve aynı zamanda saygın bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Bu da Perslerin kadınlara duyduğu saygı ve verdiği değeri vurgulayarak, kadını yücel ve kutsal görmeleriyle yakın bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Ksenofon yazılarında Kiros II tarafından kadınların övüldüğünü ve yüceltildiğinin yanı sıra, ayrıca kadınlara iyi davranılmasını ve saygı göstermesini tavsiye ederek bu konuyu her zaman vurguladığını da not etmiştir (Ksenofon, 2007: 232).

Kaynakça

- Cotterell, A. (ed). (1993). Klasik Medeniyetlerin Penguen Ansiklopedisi. Penguen, ISBN 0.670.826.995
- Celiliyan, Sh; Fatemi, S.A.(2011) Antik İran'da kadın giyimi;(Ahameniş dönemine ait bir araştırma çalışması). Kültürel Araştırma yayınları. 4. Yıl, Sayı 3, s. 22-1.
- Çeliksap, S. (2015). Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü. İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 1 (1) , 157-164. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aydinsanat/issue/31793/348598>
- Dandamayev, M. A. Q. (2002). Ahameniş Siyasi Tarihi (Çev. Kh. Bahari), Karang Yayıncılık. Tahran. İran.
- Durant, W. Durant, A. (1935–1975). Uygarlığın Öyküsü (Doğu medeniyet uygarlığın beşiği) The Story of Civilization. Ratzel'den Alıntı. Simon & Schuster.
- Fry, R. N.(2014). The Ancient Heritage of Iran (İran'ın Kadim Mirası) (Çev. M. Rajabnia), Tahran: Bilim Kültür Yayınları, 9. Baskı.

Girshman, R. M.(1995). Iran, From Origins to Islam (Çev. M. Moin), Tahran: Scientific and Cultural Publishing Publisher.

Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. Iran. ISBN 964-408-050-5.

Hintz, W. (2001). Darius and the Persians (History and Culture of Iran in the Achaemenid Period), Translator: Abdolrahman Sadrieh, Tehran: Amirkabir Publishing Institute.

Hekmet, A. (1971), Antik İran'da Eğitim ve Öğretim. Bilimsel araştırma ve planlama merkezi yayınları.

Herodotus/ Herodot. (2015). Histories (Çev. G. A. V. Mazandarani), Tehran: World Book Printing Jahar.

Koch, H. M.(2000). Dariush'un Dilinden (Çev. P. Rajabi), Kareng Yayınları. Tahran. İran.

Ksenofon /Xenophon. (2007). Kuruşnameh (Çev. R. Mashayekhi), Bilimsel ve Kültürel Yayıncılık Şirketi. Tahran. İran.

Klima, O. (1968). Avesta, Antik Pers Kitabeleri, Orta Farsça Edebiyatı (Çev. A. G. Fidan.),ed. Jan Rypka, History of Iranian Literature, D.Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland. Tad, C.37/S.63, 2018, 433-460

Malekzadeh, F. (1968). Photos of Women in Achaemenid Art..Journal of the Faculty of Literature and Humanities, Year 16, Numbers 1 and 2, pp. 94-134.

Mark, J. J. (2020, Ocak 30). Antik Pers'te Kadınlar (Women in Ancient Persia). (G. Dergisi, Çevirmen). World History Encyclopedia. Alınmıştır <https://www.worldhistory.org/trans/tr/2-1492/antik-perste-kadnlar/>

Manijeh, Sh. M. (2002). İranlı Kadın Giyimi (Eski İran'dan Kaçar'a), Bahar Alam Yayınevi. İsfahan.

Mousavi, B; Ayatollah, H (2011) Ahameniş, Part ve Sasani dönemlerinde tekstil desenlerinin incelenmesi, Bilim ve Araştırma Bakanlığı Yayınları. -Sayı 17 / ISC (12 - 47)

Omsted, A. T. A. (1993) .Ahameniş İmparatorluğunun Tarihi (Çev. M. Moghadam), Amirkabir Yayınevi. Tahran.

Pourbahman, F. (2007). Eski İran'da Giysiler (Çev. H. Z. Sigaroudi), Tahran: Amirkabir Yayınevi.

Pirnia, H. (Mushir al-Devle) (1963). Antik Pers. On cilt. Cep Kitapları Organizasyonu. 3. baskı.

Shirazi, A. A. H.(2003). İran Kadın Giyiminin Başlangıcından Günümüze, Avesta Farahani Yayınları. Tahran. İran.

Strabon. (2012). Antik Anadolu Coğrafyası / Strabon-Geographika (P. Adnan Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sami, A. (2009). Ahameniş Medeniyeti, Cilt 2, Tahran: Üniversite Beşeri Bilimler Kitaplarının İncelenmesi ve Derlenmesi Örgütü. Semt Yayınevi.

Shahbazi, A. SH. (1970-2003). Büyük Kiroş. Pehlevi Üniversitesi yayınları. Şiraz.

Yılmaz, C. A. Ayarış, İ. (2020). Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü. Araştırma Makalesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of International Social Sciences, 30 (1), 413-427.

Ziapur, J. (1964). En Eski Zamanlardan Sasani İmparatorluğu'nun Sonuna Kadar Eski İran Kıyafetleri, Kültür ve Sanat Bakanlığı Yayınları. Tahran. İran.

Ziapur, J. (1968). En eski zamanlardan Pehlevi İmparatorluğu'nun başlangıcına kadar İran kadın giyimi, Kültür ve Sanat Bakanlığı Yayınları. Tahran. İran.

Ziapur, J. (1971). Persepolis'te Ahameniş ve Medlerin kıyafetleri. Kültür ve Sanat Bakanlığı Yayınları. Tahran. İran.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. <https://fa.wikipedia.org/wiki/>, Erişim Tarihi: 15.10.2021

Görsel 2: <https://arkeofili.com/pers-imparatoru-buyuk-kiros-kimdi/> Erişim Tarihi: 08.09.2021

Görsel 3. Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. İran. ISBN 964-408-050-5. (s.144)

Görsel 4: Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. İran. ISBN 964-408-050-5, (s.144)

Görsel 5. Mousavi, B; Ayatollah, H (2011) Ahameniş, Part ve Sasani dönemlerinde tekstil desenlerinin incelenmesi, Bilim ve Araştırma Bakanlığı Yayınları. -Sayı 17 / ISC (12 - 47), (s.48).

Görsel 6. Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. İran. ISBN 964-408-050-5. (s.120).

Görsel 7. Ziapur, J. (1971). Persepolis'te Ahameniş ve Medlerin kıyafetleri. Kültür ve Sanat Bakanlığı Yayınları. Tahran. İran. (s.119).

Görsel 8. <https://mod-e-boteh.tumblr.com/post/134043218820/achaemenid-empire-550330-bc-the-achaemenid>. Erişim Tarihi: 10.08.2021.

<https://www.kavehfarrokh.com/ancient-prehistory-651-a-d/achaemenids/clothing-styles-of-women-in-ancient-iran/> Erişim Tarihi: 15.08.2021

Görsel 9. <https://vbulahtin.livejournal.com/2917076.html> . Erişim Tarihi: 26.07.2021

Görsel 10. <https://vbulahtin.livejournal.com/2917076.html>. Erişim Tarihi: 26.07.2021

Görsel 11. <https://anosh0.wordpress.com/2015/11/27>. Erişim Tarihi: 09.09.2021

Görsel 12. <https://www.mehrnews.com/news/4636561>. Erişim Tarihi: 18.09.2021

Görsel 13. <http://www.arpaboyuyol.com/abyaneh/>. Erişim Tarihi: 13.10.2021

Görsel 14. Celiliyan, Sh; Fatemi, S.A.(2011) Antik İran'da kadın giyimi;(Ahameniş dönemine ait bir araştırma çalışması). Kültürel Araştırma yayınları. 4. Yıl, Sayı 3, (s. 19).

Görsel 15. Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. İran. ISBN 964-408-050-5. (s.139)

Görsel 16. Celiliyan, Sh; Fatemi, S.A.(2011) Antik İran'da kadın giyimi;(Ahameniş dönemine ait bir araştırma çalışması). Kültürel Araştırma yayınları. 4. Yıl, Sayı 3, (s. 14).

Görsel 17. Malekzadeh, F. (1968). Photos of Women in Achaemenid Art. .Journal of the Faculty of Literature and Humanities, Year 16, Numbers 1 and 2, pp. 94-134. (s. 108).

Görsel 18. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Satrap_sarcophagus_banquet_scene.jpg. Erişim Tarihi: 23.10.2021

Görsel 19. <https://www.dallasrugs.com/welcome-to-fine-art-underfoot/>. Erişim Tarihi: 18.10.21

Görsel 20. <http://www.azerbaijanrugs.com/arf-pazyryk-rug-196x203cm.htm>. Erişim Tarihi: 20.10.2021

Görsel 21. <http://www.azerbaijanrugs.com/arf-pazyryk-rug-196x203cm.htm>. Erişim Tarihi: 20.10.2021

Görsel 22. <https://seemorgh.com/culture/traditional-arts/4866748667/> . Erişim Tarihi: 09.10.2021 <http://tawan.vii.at/1397/05/category/kultur/1650/attachment/hashiye-pazirik-3>. Erişim Tarihi: 09.10.2021

Görsel 23. <https://vbulahtin.livejournal.com/2917076.html>. Erişim Tarihi: 26.07.2021

Görsel 24. Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. Iran. ISBN 964-408-050-5. (s.141).

Görsel 25. Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. Iran. ISBN 964-408-050-5. (s.142).

Görsel 26. <https://www.yjc.news/fa/news/6271597/> Erişim Tarihi: 19.07.2021

Görsel 27. Gheibi, M. (2005). An 800-Year History of Persian Costume. Hirmand Yayınevi. Tehran. Iran. ISBN 964-408-050-5. (s.158).

Görsel 28. Celiliyan, Sh; Fatemi, S.A.(2011) Antik İran'da kadın giyimi;(Ahameniş dönemine ait bir araştırma çalışması). Kültürel Araştırma yayınları. 4. Yıl, Sayı 3, (s. 16).

Görsel 29. <https://mod-e-boteh.tumblr.com/post/134043218820/achaemenid-empire-550330-bc-the-achaemenid>